

Budapest a centenáriumi küszöbén

Ma kétmillió ember otthona, s további 300 ezer munkahelye ez a város. Örököltük és örökre hagyjuk. Az eravizskuszokról tudjuk, hogy itt laktak hajdanán, s bizunk abban, sok ezer év múltán a Duna két partján élők kíváncsiak lesznek ránk és elvállalnak ősieknek bennünket is.

Obudának, Budának, Pestnek, s a fővárost alkotó más korábbi településeknek külön-külön megvan a régmúltja, de Budapest csak 1972-ben lesz 100 éves. Most kezdődnek a centenáriumi előkészületek. A tudatos készülődést azonban jóval megelőzte az az erőkifejtés, amely nem a centenáriumi miatt történt, csupán azért, hogy szebb legyen a város és jobban megismerjük mi, a jelenlegi lakói.

Ezt a várost lehet szeretni

A főváros múltjának, életének könyvtárnyi irodalma van. Nem túlzás, hogy most is mindennap százak vagy sokkal inkább ezrek írják krónikáját. A tudósok tanulmányaival, a művészek vallo-másaival, az értő vezetők összefoglaló jelentéseivel versenyre kelni balgaság lenne. Nem is tűztem most más célt magam elé, csak annak vizsgálatát, *szerepet-e a főváros mai lakója, s ha igen, mennyire — Budapestet?*

Néhány kiválasztott szemé-lyhez intézett körkérdés helyett hadd forduljak most inkább té-nyekhez.

E napokban egy évtizedet zá-runk. Ha visszatekintünk rá, jog-gal elmondhatjuk, hogy főváro-sunk arculatán ez a tíz év ma-radandóan rajt hagyta nyomát. *A Vár feltámasztása, az Erzsébet-híd, a metró első szakaszának megnyitása, az új lakótelepek* egész sora, a tatarozások, a sok kisebb építkezés, az utakon, a csatornákon végzett kevésbé lát-ványos, de nagyon hasznos fej-lésztés erőteljesen érezteti hatá-sát.

Nagy-Budapestet annak idején rendeletileg hozták létre, de most kezd valóban összeforrni, s mind-annyian érezzük, hogy egy *világ-város* régi vonásokat gondosan őrző, de mégis, egységet teremtő

munkájának vagyunk tanúi és részesei. Kár lenne tagadni, hogy a felszabadulás után is volt idő, amikor a budapesti ember aggó-dott városa jövőjéért. Szorongás-sal, sőt néha viszolygással, vagy ami még rosszabb, közönnnyel fig-yelte a történeteket. Kereste a fejlesztés alapelveit, s mivel nem találta, feltámadt benne a kétely, hogy talán nincsenek is. Most is-mét olyan erők érzelmek, mint legutóbb talán akkor voltak, amikor romjaiból kezdett újjá-éledni a város.

A fejlődés sodró korszakaiban érdekes módon nemcsak a jelen vagy a jövő, hanem a múlt iránt is hirtelen felcsap az érdeklődés. Mindenki, aki figyeli, érzékeli a hangulatot, egyöntetűen vallja, hogy a város és a lakosság vi-szonyában az 1970-es év olyan fontos változásokat hozott, ame-lyeket tulajdonképp senki nem várt, nem is szorgalmazott. Köny-nyű lenne mindent a televízió Fekete-fehér, igen-nem műsorá-ra kenni. A kerületek vetélkedő-je az érdeklődés középpontjába emelte az egyes városrészeket, s ezzel együtt az egész város múlt-ját, életét. A rendkívüli hatás azonban csak azért volt lehetsé-ges, mert a kezdeményezés teli-be talált.

száz fényképet a maga évszáza-dáról, mégpedig úgy, hogy kelet-kezés szerint mindenképp lehe-tőleg egy-egy esztendő fémjelez-zen. Az így összegyűlt 2200 ke-vésbé ismert vagy ismeretlen felvételtől választják majd ki a főváros évszázadát legnagyobb erővel reprezentáló száz képet, amelyből kiállítást rendeznek.

Ugyancsak már a centenáriumi jegyében a Hazafias Népfrent budapesti bizottsága most ren-dezi a főváros területén nyilván-tartott mintegy ezer emléktábla gondozásának, szemmel tartásá-nak ügyét. Ezeket különböző fel-nőtt és ifjúsági csoportok veszik át védnökségbe, s ezzel egy-időben felkutatják azokat, a fő-leg nem közterületeken levő em-léktáblákat is, amelyek eddig nem voltak bejelentve a Műem-lék Felügyelőségnek.

A gyár is Pest

Ánélkül, hogy az utóbbi idők eredményeit lebecsülném, szeret-ném a figyelmet ráirányítani egy eddig viszonylag *elhangyolt te-rületre*. Egyelőre sokkal intenzi-vebben kutatjuk az egyes város-részek történetét, érdeklődünk a lakóhely múltja iránt, s nem for-dítunk kellő figyelmet a *munka-helyekre*. Pedig Budapesten sok szakmának és sok üzemnek meg-őrzésre méltó múltja, tradíciói vannak. A hivatásos történészek egy kisebb csoportja már megte-tte a kezdeményező lépéseket, de az ő legjobb, legigényesebb mun-kájuk sem pótolhatja azokat az emlékeztetőket, tanulmányokat, amelyeket az egyes gyárak nagy tapasztalatokkal rendelkező, az életüket odaáldozó mérnökeinek, technikusainak, munkásainak kellene megírni.

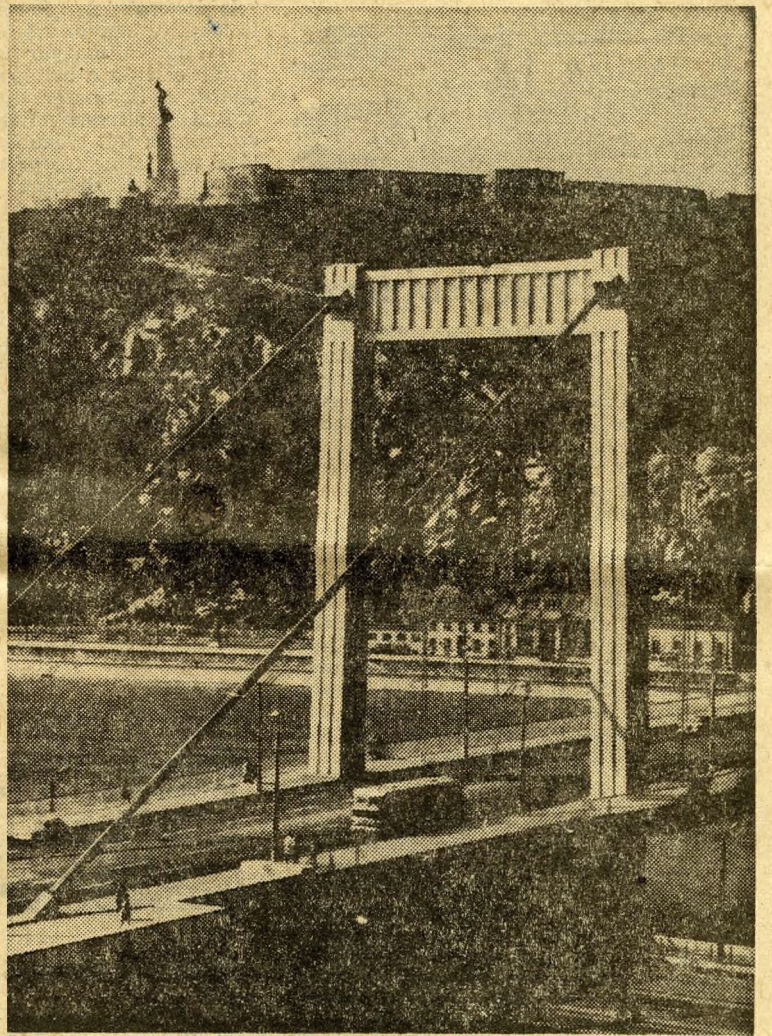
A televízió számára szép és lo-gikus továbblépés lenne, ha a kerületi vetélkedők után, annak mintegy folytatásaként megszer-veznék az üzemek, a szakmák hasonló versengését. Az se len-ne baj, ha a kérdés-felelet játék nem lenne olyan pattingós, min-dig másodpercre mért, s ha va-lamivel több idő jutna a higgad-tabb beszédre, sőt, az emlékek felidézésére is. Egyébként a gyár-kapukon belüli szemléletváltozást is erőteljesen érzik már a Buda-pesti Történelmi Múzeum munká-társai. Amíg régebben az üze-mek vezetőinek egy része csupán kínos bürokratikus kötelessé-gnek érezte, hogy a muzeológus-okat értesítse arról, ha valami bel-ső átalakításhoz, építkezéshez kezdtek, ma a bejelentést szíve-sen és többnyire jó előre megte-szik. Több ezer jelzés érkezett az idén, ami egyrészt a fejlődés üte-mére vall, másrészt azt is elárul-já, hogy a város történelemmel foglalkozó tudósok körülnézhe-senek, fényképezhesenek, gyűjt-hessenek a helyszínen.

Megkérdeztem: mi a legfiata-labb tárgy, ami a főváros törté-netéből a múzeum gyűjteményé-be került. A válasz: az idei Buda-pesti Ipari Vásáron részt vevő üzemek néhány szép bronzpla-kettje. Ez akár jelkép is lehet.

A szervezethez szükség is van, ugyanakkor nagyon kell óvakodni, nehogy hivatali rang-ra emeljük, kötelezővé tegyünk azt, amiben éppen az a szép, ami önkéntes, belső igényből fakad. Budapesten, de a kerületekben sem kell és nem is lehet króni-kát írni úgy, ahogyan egy kis faluban ezt megteszik. Elvégzik ezt a munkát a napi- és heti-lapok, folyóiratok. Állandóan ter-meljük az új dokumentumokat, a fotóriportereket, a filmhíradósok. A növekvő belső turisztikában is a személyes igény a legörvend-tesebb.

Az a tény egyébként, hogy sok száz pesti lakos foglalkozik ma-gánszorgalomból a főváros életé-vel, bizonyos mértékig visszahat a hivatásosok tevékenységére is. Nemcsak a begyűjtött anyag lesz gazdagabb, hanem a közérdeklő-dés is ösztönzi őket, és talán só-hasem volt ilyen nagy a társa-dalmi megbecsülése Budapest tu-dósainak.

Az ő munkásságuk méltatása, ismertetése itt lehetetlen, de an-

nak érzékeltetésére, milyen a fel-készültségük, egy példát mégis hadd említsék. *Zenger Ervin*, a kiscelli múzeum munkatársa a történelem különböző korszakai-ból húszezer képet, metszetet, fo-tográfiait ismer a városról, úgy-hogy megmondja ki készítette és mikor. És az ismert anyag nem-

csak a régmúltat jelenti. Az ő tevékenysége, példája ösztönözte a fiatal kiscelli muzeológusokat, hogy bontás előtt lefényképezzék Obuda szinte minden érdekesebb utcacéjét, házat, Magnetofon-felvételeket készítettek a régi la-kóházak öregjeivel az elköltözés előtti hangulatban.

A városkép változásai

Akar a Vár újjáépítése, akár Obuda arculatának megváltozása, de sok más példa is mutatja, hogy a merészség és az értékek őrzése egyensúlyba került, nem zárja ki, hanem feltételezi egymást.

Fel kell készülnünk arra, hogy a következő évtized legalább annyi változást hoz, mint amennyit az elmúlt tíz év alatt meg-értünk. A fővárosi tanács kidol-goztja már a fejlesztés program-ját, így a következő öt évről már részletesen beszélhetünk. Most kerül sor a Belváros és a Vízi-város rekonstrukciójára. Leg-alább 85 ezer újabb lakás épül fel. Egyrészt a Dunával párhuzamos sávban észak felé folytató-dik az építkezés, másrészt erősí-teni fogják a peremkerületek központjainak városias jellegét. Üzembe helyezik a metró kelet-nyugati vonalának második sza-kaszát és építik az észak-déli vonalat a Deák tér és a Nagy-várud tér között. Ehhez kapcsolódik a szentendrei HEV-vonal

burkolat alatti bevezetése a Batthyány térre és a kis föld-alatti meghosszabbítása a Mexi-kói útig.

A pesti járókelőknek fel kell készülnie arra, hogy a metró építé-se kapcsán átmenetileg feldűljék a Moszkva teret, a Déli pályaud-var környékét, a főútvonalak be-vezető szakaszainak rendezése során a Hegyalja utat, az Alkotás utat, a Móricz Zsigmond körteret, a Boráros teret, a Flórián teret, és a belső forgalom miatt a Clark Ádám teret, a Gel-lért teret, Kőbánya városköz-pontját. Még a Margitsziget is jut az aszfaltozók, betonozók csapatából. Átmenetileg átveszik az uralmat az építők a Soroksári út és a Szentendrei út bevezető szakaszán. Míg az előző öt éves terv idején négy vasúti keresz-teződésnél épült alul- és felül-járó, most tíz helyre vonulnak fel. Megkezdődik az Árpád-híd szélesítése is.

Őrizzük a kedélyt

Annak ellenére, hogy az egyes új létesítmények, a bontások és építkezések körül néha parázs viták robbannak ki, vagy talán éppen ezért, az utóbbi évtizedben megnőtt a bizalmunk a város tervezői, fejlesztői iránt. Tuda-másul kell vennünk, hogy egy vi-lágvárost nem lehet népszavazás alapján építeni, ugyanakkor a tervek már időben nyilvánossá-gra kerülnek és a sajtó, a társa-dalmi szervek fórumot adnak a széles körű véleménycserének. Tervezőinkről tudjuk, hogy nem kötik kezüket a maradiság, az

avult ízlés igényei, legfeljebb csak az anyagi lehetőségek. Köz-ben magunk is érezzük, hogyan változik a véleményünk, s talál-juk meg a szépet abban, amit el-ső látásra talán szokatlannak, idegennek éreztünk. Ahogyan megkeresték a módját a vári Hil-ton-szálló elhelyezésének és a pesti oldalról látható panoráma érdekében a volt jezsuita kollé-gium falát a homlokzatba épít-ték, azt mutatja, hogy az Orszá-gos Műemléki Felügyelőség is jól és határozottan látja el feladatát.

Sok egyéb ok mellett bizonyára a 99 éves fővárosunk arculatának gaz-dagsága, a hagyományok őrzése, s az okos fejlesztés is hozzájárul ahhoz, hogy mi, pesti emberek valljuk meg őszintén, nem sokat érzünk ma sem a metropolikus népbetegségeiből. A kedélyünk jó, a beigért elidegenedés is egyre kevésbé. A nagy változások ellenére maradt a város hangulatában valami patriarkális nyugalom, kiegyensúlyozottság, s nem vészett el a kedély sem.

Egy középkori szállóige mondta: „Kerek Európának három város a gyöngye, Velence a vizen, Buda a hegyen, a síkon Firenze.” Mi ma is ilyen szépnek látjuk fővárosunkat, és azért dolgozunk, hogy mások is egyetértsenek velünk.

Sojymár József

Segít a táj is

Hazánk fővárosának kétmillió lakosa van ugyan, mégsem vált jellegtelenné sivar metropolissá. Ennek oka egyrészt maga a Du-na, a táj, benne a Gellérthegy-gyel, a Várddal, valamint a Margi-tszigettel, valamint a sok műem-lék, amelyeket a mostoha törté-nelem megritkított ugyan, de tel-jesen kipusztítani nem tudott. Sőt, a Vár tizennegyedik legpusz-tított ostroma után, az újjáépítés közben kiváló régészeink elő-csalogatták a föld mélyéből olyan emlékeket is, amelyek létezéséről senki sem álmodott.

Az, hogy Budapest nagyra nö-vekedve is sokat megőrzött meg-hittségéből és kedélyéből, az em-bereken is múlik. Az eddig in-kább csak kisvárosainkban, fal-vainkban tapasztalt *lokálpatrio-tizmus* erősödött most meg rend-kívüli módon. A lakosság nagy része egyszerre szereti az egész várost, és azt a szűkebb pátriát,

ahol született, ahol lakik, vagy ahol dolgozik. Az első értékes helytörténelmi tanulmányt *Csepel* jelentette meg három évvel ez-előtt, s most ezt gyors egymás-utánban kilenc másik követte. Öröm kézbe venni a *Józsefváro-si lexikont, Erzsébetváros, Teréz-város, Promontor-Budafok* nagy gonddal készült monográfiáit. Ezekhez hasonló munkák összeál-lításával ma már minden kerü-ltben foglalkoznak.

A várospolitikában részt vevők között volt, és még ma is van vita arról, egészséges-e, s ha igen, milyen mértékben ez a *városon belüli városkultusz*? Egyelőre in-kább a jó oldalát érezzük. Új színek, ízek, gazdagítják életün-ket, s az egészséges versengés to-vábbi erőfeszítésekre készíteti nemcsak az emlékgyűjtőket, ha-nem a holnap arculatának kiala-kítóit is.

Emlékek az ajtók mögöl

Budapest történetének kutatá-sával, az emlékek gyűjtésével a hivatásosok mellett több száz *amatőr történész, régész, népraj-zos* foglalkozik. Ki hinnie, hogy a Belváros egyik legkitűnőbb isme-rője *Török Mihály*, a Posta Táv-beszélő Névsor Szerkesztőség és Tudakozó Hivatal vezetője. Kő-bányán *Németh István* főgyógy-szerész a múlt olyan ismerője, akit érdemes megkérdezni a jö-vőről is. Kispesten *Benyó Márta*, a helyi gyors- és gépiróiskola ta-nára két évtized alatt szedte ösz-sze gyűjteményét, amelynek hasznosságáról, értékeiről a leg-nagyobb elismeréssel szólnak a tudósok. Kitűnő közösség dolgo-zik a helyi munkásműlt hagyó-mányainak felkutatásán több hely-en, így a hatvanéves *Újpesti Munkásotthonban* és a *Pesterzsé-beti Építők Művelődési Házában*. E gyűjtések értékét növeli, hogy olyan anyagok felkutatását teszik lehetővé, amelyeket a legjobban szervezett, nagy, hivatalos appa-rátus sem lelne meg. Ahogy mon-dani szokták, megvalósítják azt, ami az intézmények számára a legnehezebb: bejutnak a lakás-ajtók mögé és a magánélet, a csa-ládi emlékek területéről hoznak

értékes tárgyi és írott dokumen-tumokat. Az lenne a jó, ha ez a nemes szórakozás minél több ember számára örömet szerezne, és kialakulna egész társadal-munkban az érzékenység; mi az, ami már személyes családi em-lékből közkinccsé változott.

A legjobb úton vagyunk ebben az irányban. *Gerelyes Ede*, a Bu-dapesti Történelmi Múzeum fő-munkatársa, az újkori Budapest egyik kiváló kutatója, ismerője mondta el, hogy a kerületek ál-lami és társadalmi vezetői e kér-dés megítélésében messzemenő megértést tanúsítanak, amely rá-adásul gyorsan növekvő szakis-meretekkel is párosul. A buda-pesti, illetve a kerületi népfrent-bizottságok a helytörténelmi és helyismereti mozgalom szervezői, de munkájukat messzemenően támogatják a pártbizottságok, a tanácsok pedig az erkölcsi mel-lett az anyagi segítséget is a le-hetőségek határáig megszavaz-zák.

Bizonyosra vehető, hogy a cen-tenáriumi közeledet még további fellendülést hoz. Szép kezdemé-nyezés például, hogy versengés kezdődik a huszonkét kerület kö-zött, mindegyik állítson össze